

Nereye gitti o “eski” öğretmenler?

Ünal Özmen¹

¹ unalozmen.com / ozmenu@gmail.com

Herhangi bir meslek gibi öğretmenlik de ortaya çıkmasına neden olan şartlara ve zaman içinde değişime uğrayan koşullara uyum gösterecek değişimine tabidir. Fakat bir mesleğin uğradığı değişimlerin toplamı, mesleğe adını veren özellikleri ile çelişiyor, amaçlarına hizmet etmiyorsa artık ona yeni bir ad bulmak gerekir. Öğretmenlik mesleğinin son 30 yılda geçirdiği değişim, bu mesleğin nitel bir dönüşüme uğramasına yol açmış, hâlâ kullanılan geleneksel tanımına uygun özelliklerinden uzaklaşmıştır.

Günümüzde öğretmenlik, yetiştirilme yönteminden görev yenine, çalışma biçiminden ürettiği değere ve kullandığı araçlara dek her alanda farklılaşmıştır. Daha somut biçimde ifade edelim. Bugün öğretmen, mesleğini icra edecek alanın dışında, mesleki pratiklerden ve bilgilerden uzak biçimde başka bir dünyada yetiştirilmektedir. Görevini mesleğin atölyesi sayılan okulun dışında (dershane, ev, ofis vb.) yürütmeye teşvik edilmekte, herhangi bir güvenceye tabi olmadan katı bir disiplin altında çalıştırılmaktadır. Öğrencisine bireysel ve toplumsal yaşamında gerekli olacak bilgi, beceri ve davranış yerine ondan başkalarının (piyasanın) ihtiyacını karşılayacak yetenekler kazandırması istenmektedir. Eğitim sürecinde bilimsel bilgilerden edinilmiş bilgi ve değerler yerine dinsel ve geleneksel dogmalar kullanmaya zorlanmaktadır. Mesleki bilgi ve deneyimlerin kullanılmasına izin vermeyen bu yaklaşım sonunda öğretmenlik, uzmanlık gerektiren bir meslek olmaktan çıkıp herkesin yapabileceği bir işe dönüşmüştür. Bütün bunların sonucu olarak öğretmen, mesleğinin karşılığı olarak kendisine layık görülen entelektüel kimliğini kaybetmiştir. Öğretmenin entelektüel rolünü yitirmiş olması bile tek başına bu mesleğin dönüştüğünü anla(t) maya yeter.

Öğretmenlik mesleğindeki dönüşüm, hiç kuşkusuz kapitalizmin neoliberalizm olarak adlandırılan ve küresel etkisi 1980 sonrası daha belirgin olarak hissedilen ekonomik politikalarının sosyal ve siyasal alanı yeniden tanzim etmesiyle doğrudan ilgilidir. Neoliberal dönemde eğitim, birbirinin ardılı olan ve düşünce bütünlüğü sağlanmış genellilik arz eden bir amaca hizmet etmemektedir. Kapitalizmin ulus-devlet döneminin aksine eğitimden beklentisi, geniş kitleleri, üretici ve tüketiciler olarak toplumla bağı kopmuş bireylere dönüştürüp küçük bir azınlığın hizmetine sunmaktır. Elbette kapitalizm, aynı zamanda bilgiyi, bilginin işlendiği okulları satarak öğrencileri de müşteriye dönüştürerek para kazanmayı da keşfetti. Marx'ın makinelerin gelişimini incelerken öne sürdüğü "Endüstrinin bir alanındaki üretim biçiminde meydana gelen köklü değişiklik, diğer alanlarda da buna benzer değişiklikleri gerektirir"² tezi, endüstrileşen eğitim için de geçerli olmuş ve amacı, işlevi değişmiş bu yapının (eğitimin), üretici güçlerini (öğretmen – öğretim üyesi - yönetici vb.) de değişime zorlamıştır. Özetlemek gerekirse, eğitimin amacı yetiştirilmek istenen insan/ toplum tipini ve yatırımcısının karlılığını gözetecek biçimde tasarlanırken eğitim sürecinde rol alanların yeterlilikleri ve işlevleri de mekanizmanın uyumlu bir parçası olarak şekillendiriliyor.

Fakat buna rağmen eğitimi ve ardından öğretmeni yeni hizmetçileri olarak dönüştürenler, dönüşümün, küresel değişimin zorunlu bir gereği olarak algılanmasını ve rıza gösterilmesini beklemektedirler. Onlara göre öğretmen, öğrencisinin zihinsel değişimine yol açacak bilgiler aktarmak yerine onu elinden geldiği biçimde korumaya, halkın (çoğunluğun) değer yargılarını belletmeye odaklanmalıdır.

² *Kapital*, 13. Bölüm, *Makinelerin Gelişmesi*

Öğrenciye kazandırılacak yetenek ve beceriler de bireyin/toplumun ihtiyaçları yerine, artı-değer üretecek ve aynı zamanda ürettiğini tüketecek şekilde piyasasının beklentisini karşılamalıdır. Birincisi dinin, ikincisi kapitalistin arzusunu yansıran bilinen, aynı zamanda farklı düzenlere (feodalizm, kapitalizm) ait bu iki paradigmanın uzlaştığı noktadır bugünkü değişimin adı. Uzlaşmanın, bireyin/toplumun eğitilmesinden başlayıp kusursuz bir diyalogla diğer alanlarda da sürmesi ise hiç şaşırtıcı değildir.

Peki, neydi birbiriyle çatışmalı bir sürecin (modernizm) ardından dinle kapitalizmi uzlaştırıp aynı ortak noktada birleştiren? Hangi reel gerekçe, Joseph Fouche'nin³, Lyon şehir meydanında İncil'i yakmasıyla kopan ve bir daha düzelmeyeceği düşünülen din-kapitalizm ilişkisini bu denli sarmal hale getirebildi? Yanıt basit: Her ikisi de bireyin kendi doğasından koparılıp içinde bulunduğu toplum düzenine müdahil olmaktan alıkonulmasını varlığının devamı için güvence sayar. Bu iki sistem, insanı, düzen için tehdit olarak görür ve onu sistemin dışında tutmaya çalışır. Kapitalist, işçisini bir üretim aracı olarak görür ve onun komutla çalışan, makinenin bir parçası olarak düşünür. Din ise bu dünyayı anlamasını, sorgulamasını hele hele değiştirmeye yeltenmesini insan için en büyük günah sayar. İnsana biçtiği rol açısından kapitalizmle din arasında bir fark yoktur. Kapitalizmin feodalizmle geçmişte giriştiği kavga üretim, tüketim ve mülkiyet biçiminin yeniden tanzim edilmesinden kaynaklanıyordu. Kapitalizmin, Modernizm diye adlandırdığımız insan düşüncesinden beslenen değerler sistemiyle ittifakı ise dinle, dini öğretilerle problemlili olmasından değil, toprağa dayalı

³ Kilisede görevli din adamı iken 1789 Fransız İhtilali'nde Jakoben kanattan meclis başkanlığı yapmış, ancak daha sonra ihtilal karşısında Napolyon'un ve Kral'ın polis bakanlığında bulunmuş tarihin tanudığı en kusursuz dönem olarak bilinen Fransız politikacı.

düzenini teslim etmeyen feodalizmi dayanaksız bırakıp onu teslim alma mücadelesinde müttefik arayışından kaynaklanıyordu. Kapitalizm egemenliğini pekiştirdi; modernite ile yaptığı akti bozarak yoluna, bir zamanlar hizmet ettiği feodalizmin ardından kendisi de kapitalizme teslim olan, davasından vazgeçtiğini beyan eden dinlerle devam edebileceğini gördü. Demek ki kapitalizmin eğitimi/okulları dindarlaştırması, telkin edilmiş insan üretme deneyiminden yararlanmak amacıyla dini yeniden keşfetmesinin; dinin de kapitalizmin sunduğu ekonomik imkânlardan yararlanarak kendini yeniden üretme arzusunun bir sonucudur.

Bundan dolayıdır ki, eğitimdeki dönüşümü sadece piyasalaşmakla açıklamıyor, sıfat olarak muhafazakârlaşmayı önüne ekliyoruz. Öyleyse muhafazakârlığı, öğretmeni tanımlayan bir kavram olarak da kullanmak yanlış olmaz. Neomuhafazakâr eğitim, neomuhafazakâr öğretmen ya da postmodern eğitim, postmodern öğretmen... Yukarıda izah edilmeye çalışılan kapitalizm ve din ittifakının eğitimden beklediği başarıyı elde edebilmesi için eğitimin içeriği ile birlikte öğretmeni de muhafazakâr bir çizgiye çekmesi zorunluydu. İçeriği belirleyenle aktaran arasındaki uyumsuzluk ve aktarımcının pratiğinin etkin unsuru olmasından kaynaklanan belirleyiciliğini dirence dönüştürmesi engellenmeliydi. Türkiye özelinde içerikle öğretmenin dönüşümü, AKP hükümeti tarafından son derece başarılı bir şekilde yürütüldü. Öğretmenler müfredatlar, ders kitapları, öğretim/eğitme yöntemleri ile birlikte ele alındı. Topyekûn dönüşüm sürecinin kusursuz işleyişine direnç gösterecek öğretmenler idari, maddi ve psikolojik baskı altına alınırken muhafazakâr öğretmenler, sendikaları aracılığı ile ideolojik telkine tabi tutuldular. Irkçı, dinci, cinsiyetçi, piyasacı dili AKP'li politikacılarla birbirini besler şekilde

kullanan Eğitim Bir Sen adındaki bir sendikanın, 2002'de 20 bin civarında olan üye sayısını 2012 sonunda 233 bine çıkarması, burada izah edilmeye çalışılan öğretmen dönüşümünün sonucu olarak görülmelidir.

Elbette hiç kimse, öğretmenlik de dâhil hiçbir mesleğin değişen koşullara ayak uydurmasına itiraz etmiyor; aksine gerçek öğretmenler toplumsal yapıların, bilimsel ilerlemelerin, diğer alanlardaki gelişmelerin kendisine sunduğu olanakların kullanılmasından yanadır. Fakat eğitimi piyasanın karlı yatırım alanından biri olarak sermayenin ve dini ideolojinin emrine sunan muhafazakârlara 'kamusal eğitimi parçalıyorsunuz' diye itiraz edenler de sistemi tıkamakla suçlananlardır. Ancak ne yazık ki az sayıdaki öğretmen bu gidişi problemlili bulup mesleğinin gerektirdiği duyarlılığı gösterip itiraz etmektedir. Öğretmenlerin büyük çoğunluğu, mesleğindeki bu dönüşümün kültürel, ardından toplumsal bir dönüşüme hizmet etmek olduğunun bilincinden uzak bir şekilde sistemin bir parçası olmayı sorun olarak görmemektedir. Reform olarak sunulan eğitim uygulamalarının kamu yararına hizmet etmediğini; bilgiyi, eğitim kurumlarını ve çalışanlarını metalaştırdığını, bireyi toplumsal hayata dahil etmediğini fark edip sistemin işleyişini tıkayan, itirazını direnişle sürdürme yoluna girenler ise cezalandırmak üzere geliştirilmiş çeşitli yöntemlerle ikna edilmeye çalışılmaktadır: Toplam Kalite Yöntemi (TKY), İlköğretim Kurumları Standartları (İKS), Performans Yönetim Sistemi (PYS) gibi yöntemler sistemin ikna araçları olarak devreye girmektedir.

Eğitimi ve öğretmenliği bu saldırıdan korumak, geliştirerek yeniden inşa etmek mümkün mü? Benzer kaygılarla kaleme alınmış bir kitap adından (Nereye Gitti Bu Entelektüeller, Frank Furedi) esinlenip bu yazıya başlık olan

arayış beyhude bir çaba mı? Elbette öğretmeni, fikirleri önemsenen, onu toplumun saygın figürü olarak yükselten geçmiş yıllar için anlamı olan yeterliliklerin çoğu günümüzde dikkat çekici bir farklılık olarak görülüyor. Otuz yıl öncesine kadar bilgisinde, giyiminde-kuşamında, konuşmasında, davranışlarında, görgüsünde bir gün gideceği kenti gören köylü için model olan öğretmen, çarpık da olsa kentleşen bu insanların arasında kayboldu. Fakat öğretmenin geçmişte sahip olup da bugün kullanmadığı ve onu entelektüel konuma yükselten toplumla bağ kurma yeteneğini yeniden ortaya çıkarmak mümkün gözüküyor. Onlara, ait oldukları sınıf anımsatıldığında, yukarıdaki kaygı verici gerici kümeleşmenin tersine döndürülmesi de olanaklı. Öğretmen, köyde küçük gruplar halinde yaşarken egemen kültürün baskısı ile baş etme mücadelesinde yanında olduğu sınıfsal, kültürel, ırksal ve dinsel bakımdan horlanan halkın yanındaki yerini kentte de alabilir. Bu konuda öğretmenlere düşen rolü özetlemek için Eleştirel Eğitimci İngiliz aktivist Dave Hill'in önerilerine kulak verebiliriz. Hill, öğretmenlere düşen görevi sıralarken eğitimin içinde, ebeveynlerle işbirliği ve diğer müttefiklerle dayanışma olarak üç başlıktan oluşan bir liste sunuyor bize (Eleştirel Pedagoji dergisi sayı 23). Eğitimin içinde; öğrenenin gelişimine ve toplumsal çıkarlara aykırı (bilim dışı, ırkçı, dinci vb.) müfredat ve ders kitabı içeriklerini, öğretme yöntem ve tekniklerini uygulamama; alternatifler geliştirme... Ebeveynlerle işbirliği; sorunları ebeveynle paylaşma, onu çözümün ortağı olarak görme... Diğer müttefikler; kapitalizmin saldırısına maruz kalan işçiler, çevre, kadın, azınlık hakları savunucuları gibi toplumsal amacı olan hareketlerle işbirliği... Bunlar, çetin sandığımız mücadelenin asgari düzeyde demokratların bile katılabileceği son derece basit ve pratik yollarıdır.